

9. Родари Дж. Грамматика фантазии / Дж. Родари ; пер. с итал. – М. : Радуга, 1990. – 191 с.

10. Семенюк Г.Ф. Літературна майстерність письменника : підручник / Г. Семенюк, А. Гуляк, Н. Науменко. – 2-ге вид., доп і перероб. – К. : Видавництво «Сталь», 2015. – 367 с.

11. Ткаченко А.О. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): підручник для гуманітаріїв / А. Ткаченко. – 2-е вид., випр. і доповн. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. – 448 с.

Гуляк Анатолій Борисович – доктор філологічних наук, професор кафедри новітньої української літератури Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка

Науменко Наталія Валентинівна – доктор філологічних наук, професор кафедри українознавства Національного університету харчових технологій

ПОЛЯРУШ

Ніна

ПАВЛО БОГАЦЬКИЙ

КРИЗЬ ПРИЗМУ СПОГАДІВ

«З ПЕРЕЖИТОГО»

У статті досліджено провідні мотиви й образи спогадів П. Богацького «З пережитого», автор яких висловлює свої думки й враження від буремних подій кінця ХІХ – початку ХХ століття в Україні. Це збагачує духовний портрет митця у процесі нового прочитання його життєвого та творчого шляху.

Ключові слова: спогади, враження, портрет, національно-визвольні змагання
Principal motifs and characters of P. Bohatskyi's memories «From One's Experience» are researched in the article.

The writer expresses his thoughts and impressions from dramatic events at the end of the 19th – at the beginning of the 20th century in Ukraine. It enriches the writer's spiritual image in the process of his life and creative way new reading.

Key words: memories, impressions, character, national-liberation struggle.

Буремні події кінця ХІХ – початку ХХ століть не могли не позначитися на світобаченні письменників, культурних діячів, а через них – і на всьому літературно-культурному дискурсі. Літературна мемуаристика є важливим складником українського літературного процесу, яка хоча й суб'єктивна за своєю природою, однак забезпечує можливість встановлення природи, осягнення об'єктивного змісту історії. Спогади Павла Богацького «З пережитого» є зразком мемуарної літератури початку ХХ століття і потребують належного вивчення.

Останнім часом помітним став інтерес українських літературознавців до літературної мемуаристики з метою вивчення ідеології І половини ХХ століття, оскільки її віддуння і досі позначається на бутті незалежної України. Найбільш прикметними досягненнями в дослідженні літературної мемуаристики є праці І. Василенко, Т. Гажі, О. Галича, А. Костенка, Г. Маслюченка, Т. Мережинської, Л. Сергійчук та ін. Сфера наукових інтересів сучасників лежить у дослідженні мемуарів як літературного жанру, класифікації мемуарів за типами та ін.

Мета статті – проаналізувати спогади Павла Богацького «З пережитого» і довести, що мемуаристика є одним із шляхів створення епох, відображення літературного життя та творчої індивідуальності письменника.

Мемуари називають підсумковим типом творчості, бо писати спогади починають тоді, коли настає час робити підсумки життя. Вони є складною формою літератури факту, оскільки дають можливість авторові охопити значний відрізок часу. Як відомо, для спогадів характерна більша «фільтрація» буденних подій, у них відтворена тільки частина дійсності, що була, звичайно, у полі зору мемуариста. Основою для спогаду є безпосереднє враження, причому в мемуарах завжди на першому місці мемуарист чи його погляд на описуване. «Тому мемуари певною мірою суб'єктивні, за фактичною точністю вони завжди поступаються документалістиці. Однак неповнота фактів і майже обов'язкова односторонність інформації повсякчас компенсуються в мемуарах живим і безпосереднім враженням особистості їх автора, що є по-своєму цінним документом часу» [2, с. 3].

Павлу Олександровичу Богацькому – українському письменникові, журналісту, літературознавцю, літературно-театральному критикові, бібліографу, редакторові часопису «Українська хата», політичному і військовому діячеві, дійсному членові Наукового товариства імені Тараса Шевченка належить помітна роль в українському літературному процесі початку ХХ століття.

Своєрідним доповненням до осмислення цієї неординарної постаті є його спогади «З пережитого», у яких відображено складний життєвий період редактора «Української хати»: повернення із заслання до Києва, де він одразу включився в політичне та культурно-мистецьке життя, аж до кінця 1920 року, коли він разом з українським військом, яке змушене було скласти зброю, переходить кордон і згодом поселяється у Варшаві як емігрант. Відомо, що у 2013 році у видавництві «Ярославів Вал» (Київ) вийшов роман «Слово і меч» Василя Горбатюка, автор якого щедро послуговувався окремими матеріалами цих спогадів, щоб з'ясувати участь Павла Богацького в подіях складного драматичного періоду боротьби українського народу за свою державність.

За епіграф до спогадів Павло Богацький бере рядки зі щоденника: «...Крізь старечу діряву пам'ять хочу пересіяти події пережитого, може й затримається щось цінне і цікаве» [1, с. 3]. Це відкриває нову перспективу осмислення життєвої та творчої долі митця.

Свої спогади П. Богацький ділить на окремі розділи, як певні етапи власного життя. Так, перші 17 розділів – це розповідь про його перебування на посаді Начальника Міліції Київського повіту. Про це призначення він довідається від Шаповала Микити Сергійовича, співредактора журналу «Українська хата». Цю несподівану новину він сприйняв сумно: «Тільки-тільки щойно я позбувся зв'язку з поліцією, а тут знову в'яжуть з нею, хоча й в іншій ролі. Я ремствував, що отак, без мого дозволу й згоди сталися ці вибори» [1, с. 1]. Навіть на засіданні Повітової Громадської Управи письменнику не вдалося відмовитися від цього «немилого» вибору. Тогочасну міліцію П. Богацький характеризує як «царську поліцію, яка лише для розрізнення стала називатися і носити на лівім рукаві одержі темно-червону опаску з чорним написом Київська Повітова Міліція» [1, с. 2]. Помічником

начальника був призначений пан Ковенко. За словами М. Шаповала, цей чоловік «надавався» цій ролі «як людина революційно настроєна, рішуча і вільна від будь-яких обов'язків». Стосунки між начальником і помічником не склалися. Гарячий та не зовсім тактовний Ковенко після кількох, на думку П. Богацького, «дражливих вчинків» зрозумів, що це не його місце, і, заявивши М. Шаповалові, що начальник (П. Богацький) обмежує його ініціативу, його рішучі і сміливі методи праці, відмовився від посади.

Як начальнику міліції, П. Богацькому доводилося часто виїжджати на села і на власні очі бачити, що діялося там. З болем у серці письменник напише: «За короткий революційний час на селах виробився погляд, що фільварки, лани і все, що належало тому чи іншому панові, є тепер власністю того села, в межах якого те все знаходилось. І цей погляд суворо додержувався, і село без пана воювало з сусіднім селом з паном... Розбирали худобу, коней, розтягали збіжжя і все-все рухоме майно. Робилось це без якогось пляну, системи, а кожний хапав, хто скільки міг» [1, с. 3].

У контексті опису подій на селі П. Богацький розповідає про історію нападу сільських жінок на молоду вчительку, яка вела «чорну книгу», їздила з нею до Києва. Селянам хтось з міста радив спалити і дівчину, і книжку. П. Богацькому вдалося захистити від обуреного натовпу вчительку і від неї дізнатися, що книга була книгою вправ з бухгалтерії.

Великим злом на селі, на думку автора спогадів, був «самогон, який гнав майже кожен господар і споживав, хто більше, хто менше, а всі на зло собі і життю села» [1, с. 3]. П. Богацького як людину вражали вандальські і нерозсудливі вчинки селян, які в одному панському маєтку навіть «поздирали зі стін великі портрети та образи і спалили їх разом з бібліотекою, порубали крапці дерева» [1, с. 3].

У розділі 13 (Пам'яті Віктора Мусійовича Чехівського) привертає увагу спогад про родину священника Чехівського, зокрема Віктора Чехівського – підпоручика російської армії, який на початку Першої світової війни переконав свою роту перейти до Легіону Українських Січових Стрільців. Ще більше автора спогадів схвилювала згадка про Володимира Чехівського, учителя і друга, який загинув у більшовицькій неволі в справі Спілки Визволення України.

П. Богацький з трепетом згадує часи своєї молодості і свою участь у становленні Української держави, згадує події Першого Зимового походу і перехід через річку Збруч після поразки від більшовиків Росії. Це живі спогади щирої і чесної людини, головною справою життя якої була незалежна Україна.

Духовні портрети митця і громадянина доповнюють і спогади про сумні події у Києві тих часів: «Сумний і приголомшений сумними подіями, я перебував день за днем під тяжким питанням: і що ж буде з Україною та її молодого державою далі? Вороги, як не одні, то другі, наседають на неї і не дають вільно жити...» [1, с. 14]. Назавжди запам'яталася П. Богацькому зустріч із головою Директорії В. Винниченком та його коротка доповідь: «Панове! Київ, як столичне місто, дістає тепер назву – Київ – столиця України» [1, с. 18].

У спогадах П. Богацького зафіксовано чимало знакових для історії України подій, зокрема і таке: «Зміни на фронтах тяжко відбивались на організації

українського уряду і усієї його праці. Київ як центр відчував ті зміни найбільше і остільки, що вже 5 лютого 1919 року мусів залишити і переїхати до Вінниці. Через кілька днів мав виступити з Києва і Осадний Корпус Січових Стрільців. Тоді ж на приказ коменданта Осадного Корпусу, полковника Євгена Коновальця, я зі складом Столичної міліції був приданий до складу Корпуса і мав переїхати також до Вінниці» [1, с. 19]. П. Богацький зазначає, що до Вінниці Осадний Корпус відбув 8 лютого 1919, де не просто було знайти собі помешкання, бо... всюди повно прибулих урядових установ, урядових людей і різного люду» [1, с. 19]. Як відомо, місцем проживання стало приміщення «Психіатричної Лічниці», що стояла майже порожня на окраїні міста Вінниці.

У складні часи національно-визвольних змагань П. Богацькому довелося зазнати чимало поневірянь, переслідувань, розчарувань. У розмаїтій і різнобарвній мозаїці його спогадів органічно вплетено Кам'янець-Подільський період його життя: це праця на посаді архіваріуса Українського Державного Університету, де його зацікавили справи колишнього жандармського управління. Митець згадає, як у часописі «Слово» він «помістив листування Б. Затонського з товаришами, в якому той скаржився на безцеремонне поводження В. Леніна з грішми партії і диктаторське його поводження взагалі». Зацікавили його і матеріали переходу кордону В. Винниченком.

Коли місто Кам'янець-Подільський стало вільною територією, П. Богацького, про що ми довідуємося зі «Спогадів», було призначено начальником Міліції Повітової: «Я прийняв це призначення навіть з приємністю. Подільський «бурсак» стає тут в ролі начальника повіту. Повіту, де я родився, виріс і виховався, і вийшов, як кажуть, в люди... Я радий був послужити своїм близьким людям, а особливо в цих важких годинах...» [1, с. 42].

Спогади «З пережитого», подані в хронологічній послідовності, завершено з приходом більшовиків до Кам'янця-Подільського. П. Богацький змушений був виїхати до польського села Вікно. Саме тут, у сільській хаті, радіючи своїй «самітності» він напише новелу «Під баштою слонової кості». Літературна праця заповнить його «порожні дні галицької холодної, дощової осені, які були би тяжкою карою, будучи відірваними від людей, без часописів і книг» [1, с. 44].

Отже, зі спогадів П. Богацького «З пережитого» постає панорама життя митця, його входження в художній та суспільно-політичний процес доби. Йдеться про пережите й передумане, відстоєне в пам'яті душі. Усе це увиразнює портрет Павла Богацького – талановитого письменника, літературознавця, критика, організатора й редактора журналу «Українська хата», політичного й військового діяча.

Література:

1. Богацький П. З пережитого : Спогади / П. Богацький [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/>
2. Гнатюк М. У колі друзів і приятелів // Спогади про Івана Франка / Упоряд., вступна стаття і прим. М. І. Гнатюк. – Львів : Каменяр, 1997. – С. 3.

Полярш Ніна Степанівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ВІННИЧУК

Алла

**«ТРАГЕДІЯ САМОТНЬОЇ ДУШІ»
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
В РЕЦЕПЦІЇ ПАВЛА БОГАЦЬКОГО**

У статті на матеріалі дослідження «Трагедія самотньої душі (Інтимна сторінка біографії Тараса Шевченка)» діаспорного шевченкознавця Павла Богацького простежено життя і творчість великого Поета крізь призму душевних страждань, пов'язаних із його нещасливим коханням. Закцентовано увагу на особливостях жіночих образів у творчості Т. Шевченка.

Ключові слова: діаспорне шевченкознавство, Павло Богацький, Тарас Шевченко, рецепція, літературна рефлексія.

The article on the study of «The tragedy of a lonely soul (Intimate page of Taras Shevchenko biography)» diaspora Shevchenko expert Pavlo Bogatskyi traced the life and work of the great Poet through the prism of mental suffering associated with his unhappy love. The attention is focused on the nature of female images in the works of Taras Shevchenko.

Key words: diaspora shevchenkiana, Pavlo Bogatskyi, Taras Shevchenko, reception, literary reflection.

Про Тараса Шевченка – поета, людину – написано не одну сотню книжок мовами різних народів світу, не одну тисячу наукових та публіцистичних статей, зібрано величезну кількість спостережень, фактів та інтерпретацій, які поглиблюють розуміння його творчості. Та все ж Шевченко – поет є глибоким і складним, Шевченко – людина має різні образні модифікації – Кобзар, Велич, Пророк, Месія та ін., тому у різні часи науковці намагалися дослідити життєвий і творчий шлях письменника, простежити вплив досвіду на його творчість, розкрити крізь призму створених ним образів, мотивів сутність самого Митця. Серед таких шевченкознавців чільне місце належить Павлу Олександровичу Богацькому (1883-1962) – прозаїку, літературознавцю, редактору, літературному і театральному критику. Саме цей діаспорний шевченкознавець є автором наукових розвідок «До історії критичного видання «Кобзаря» Тараса Шевченка» (1925), «Нове про Шевченка» (1929), «Кобзар» Тараса Шевченка за сто років. 1840-1940» (1942), «Трагедія самотньої душі (Інтимна сторінка біографії Тараса Шевченка)» (1950). Зупинимось детальніше на останній із них. П. Богацький вважав: «Зрозуміти, як належить, твори якогось ...поета, композитора, маляра і т.д. не можна без досконалого ознайомлення з його життєписом. Бо творчість художника тісно пов'язана з фактами його життя і є проявом його думок, переживань і поступувань. Не можемо ми пізнати глибини та всебічної творчості Тараса Шевченка, не ознайомившись у подробицях із його біографією» [1]. Розпочинаючи роботу над дослідженням інтимних сторінок життєпису Т. Шевченка, П. Богацький